

Müslüman Olmayanlara Benzemeyi Yasaklayan ve Onlara Muhalefeti Emreden Hadislerin Üslup Bakımından Tasnifi ve Tahlili

Necmi Sarı ¹

Öz

Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in gayrimüslimlere benzememe ve onlara muhalefet etme hususundaki tutumu, Nebvî Sünnet'in kullandığı üslup çeşitleri çerçevesinde ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in gayrimüslimlere benzemekten sakındırmaya yönelik yaklaşımı, İslam toplumunun dini ve kültürel kimliğini muhafaza etme amacına dayanır. Bu ilke, Medine döneminde teşriî bir hüküm haline gelmiş ve Müslümanların kimlik bilincini güçlendiren önemli bir sünnet olarak benimsenmiştir. Nebvî uygulamalar, terhîb/korkutma, emir, nehiy ve fiilî yönlendirmelerle şekillenmiş, Müslümanların inanç ve yaşam tarzı bakımından farklı bir bilinç oluşturmaya katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, Yahudi ve Hristiyan pratiklerinden ayrışma, sadece şekilsel bir farklılık değil, aynı zamanda zihniyet ve değerler sistemi açısından da bağımsız bir İslami kimlik inşa etme stratejisi olarak değerlendirilmelidir. Günümüzde küreselleşme ile artan kültürel etkileşimler düşünüldüğünde, bu sünnetin sadece tarihsel bir uygulama değil, Müslüman kimliğini koruyucu bir ilke olduğu açıktır. Bu çalışma, Hz. Peygamber'in İslam ümmetinin kimlik inşasında oynadığı kritik rolü ve gayrimüslimlere muhalefet konusundaki sünnet anlayışını detaylı bir şekilde ele almakta ve bu çerçevede geliştirdiği yöntemleri incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Gayri Müslim, Teşebbüh Yasağı, Muhalefet Emri, Üslup

Sarı, Necmi. "Müslüman Olmayanlara Benzemeyi Yasaklayan Ve Onlara Muhalefeti Emreden Hadislerin Üslup Bakımından Tasnifi Ve Tahlili". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/2 (Haziran 2025), 702-719. <https://doi.org/10.32711/tiad.1653321>.

Geliş Tarihi	07.03.2025
Kabul Tarihi	29.06.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Bolu, Türkiye, necmisari@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0910-7691

The Stylistic Classification and Analysis of Hadiths that Prohibit Imitation of Non-Muslims and Command Opposition to Them

Necmi Sarı¹

Abstract

This study examines the attitude of the Prophet Muhammad towards avoiding resemblance to and opposing non-Muslims within the framework of the stylistic variations employed in the Prophetic Sunnah. The Prophet's approach to warning against imitating non-Muslims is rooted in the objective of preserving the religious and cultural identity of the Islamic community. This principle became a legislative ruling during the Medinan period and was adopted as a significant Sunnah that reinforced the identity consciousness of Muslims. The Prophetic practices were shaped through various methods, including warnings (tarhīb), commands, prohibitions, and practical guidance, all of which contributed to the development of a distinct consciousness among Muslims in terms of belief and lifestyle. In this context, the differentiation from Jewish and Christian practices should not be viewed merely as a formal distinction but rather as a strategy for constructing an independent Islamic identity in terms of mindset and value system. Given the increasing cultural interactions in the era of globalization, it is evident that this Sunnah is not merely a historical practice but also a principle that safeguards Muslim identity. This study meticulously explores the critical role of the Prophet Muhammad in shaping the identity of the Muslim ummah and examines the Prophetic understanding of opposition to non-Muslims, along with the methods developed in this regard.

Keywords: Hadith, Non-muslim, Prohibition of Imitation, Command to Differ, Style.

Sarı, Necmi. "The Stylistic Classification and Analysis of Hadiths that Prohibit Imitation of Non-Muslims and Command Opposition to Them". Türkiye Journal of Theological Studies 9/2 (Haziran 2025), 702-719. <https://doi.org/10.32711/tiad.1653321>.

Date of Submission	07.03.2025
Date of Acceptance	29.06.2025
Date of Publication	30.06.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assoc. Prof., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Bolu, Türkiye, necmisari@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0910-7691

Giriş

Hız. Muhammed, nübüvvetle görevlendirildiği andan itibaren, yaşadığı toplumun inanç ve değerler sistemine meydan okuyan bir tebliğ faaliyetine girişmiştir. Bu muhalefetin temelinde, İslâm'ın tevhid inancının, müşrik Arap toplumunun hâkim din anlayışı olan putperestlikle tamamen zıt bir mahiyet taşıması yatmaktadır. Cahiliye toplumu, tarihî süreç içerisinde çeşitli putlara tapınma esasına dayalı çoktanrıcı bir inanç sistemini benimsemiş, dinî ve toplumsal yapısını bu inanç çerçevesinde şekillendirmiştir. İslâm'ın mesajı ise, yalnızca tek bir ilâhın varlığını kabul etmeyi değil, aynı zamanda putlara ve batıl inançlara yönelik her türlü bağılılığı kesin bir şekilde reddetmeyi gerektirmektedir. Bu durum, İslâm'ın sadece bireysel düzeyde bir inanç değişimini değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı köklü bir dönüşüme uğratmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Hız. Peygamber'in daveti, Mekke'de hâkim olan dinî ve sosyokültürel normlarla kaçınılmaz bir çatışma sürecini de beraberinde getirmiştir.

Mekke müşrikleri için İslâm, yalnızca bireysel bir inanç sistemi değil, toplumsal, ekonomik ve siyasî dengeleri tehdit eden bir hareket olarak algılanmıştır. Zira İslâm'ın tevhid ilkesi, Kâbe merkezli putperest ekonomiyi sarsmakta ve müşrik ileri gelenlerinin statüsünü sorgulanabilir hâle getirmekteydi. Bu nedenle, Hız. Peygamber'in tebliği, sadece teolojik bir meydan okuma olarak değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik düzlemde de mevcut yapıya karşı bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Öte yandan, İslâm'ın getirdiği yüksek ahlâkî ilkeler ve bireyler arası ilişkilerde adalet, merhamet ve doğruluk gibi faziletleri esas alan değerler sistemi, Cahiliye toplumu tarafından benimsenen menfaat merkezli etik anlayışla çelişmekteydi. Cahiliye Arapları arasında güç ve üstünlük kavramları, bireysel menfaatin ön planda tutulduğu bir yapıda şekillenmişti. Kan davası, kabile asabiyeti, zulüm ve güçlünün zayıf üzerindeki tahakkümü gibi normlar, toplumsal düzenin temel taşlarını oluşturmaktaydı. Buna karşın, İslâm ahlâkî bireyler arası ilişkileri adalet, ihsan ve hakkaniyet ilkeleri doğrultusunda yeniden şekillendirmeyi hedeflemekteydi. Bu durum, Hız. Peygamber'in sadece inanç temelli bir dönüşümü değil, aynı zamanda ahlâkî ve toplumsal normlarda da köklü bir değişimi gerçekleştirmeye yönelik bir misyon üstlendiğini göstermektedir.

Hız. Peygamber'in tebliğinin, sadece inanç alanında değil, kültürel ve geleneksel pratikler noktasında da müşrik toplumdaki ayrılmaya yönelik bir bilinç oluşturduğu anlaşılmaktadır. Nitekim sahâbîlerden Abdullah b. Abbâs'ın (ö. 68/687) rivâyet ettiği bir hadise göre, Hız. Peygamber, müşriklere muhalefet olsun diye saçlarını salıvermek suretiyle serbest bırakmış³ ve böylece onların ortadan ikiye ayırarak tarama alışkanlığından farklı bir uygulama benimsemiştir. Bu tür uygulamalar, yalnızca bireysel bir tercihin ötesinde, İslâm toplumunun kimlik inşasında müşriklerden ayrılmaya yönelik bilinçli bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, İslâm'ın ilk döneminde, yani Mekke yıllarında Müslümanların sosyo-politik açıdan güçsüz olmaları, müşriklerden ayrışma ve onlara muhalefet etme ilkesinin

³ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), "Menâkıb", 23; "Menâkıbu'l-Ensâr", 52; "Libâs", 70; Müslim, Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), "Fadâil", 90; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), "Tereccül", 10; Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Ali, *es-Sünenü's-süğrâ*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), "Zinet", 61; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999), "Libâs", 36.

sistematiik bir şer'î kaide olarak belirginleşmesini geciktirmiştir. Mekke döneminde Müslümanlar, baskı ve zulüm altında yaşadıkları için, kimlik inşasına yönelik açık ve meydan okuyucu uygulamalar sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Ancak Medine'ye hicretle birlikte Müslüman toplum, siyasal ve toplumsal bir varlık olarak güç kazanmaya başlamış ve böylece müşriklerden ve diğer dinî topluluklardan ayrışma ilkesi daha net bir çerçeveye oturmuştur.

İslâm toplumu sadece müşriklerle değil, aynı zamanda Medine'de köklü bir yerleşikliğe sahip olan Yahudilerle de karşı karşıya gelmiştir. Yahudiler, özellikle dinî ve kültürel açıdan Medine toplumunda önemli bir nüfuza sahip olup, Araplar üzerinde belirli geleneklerin oluşmasına etki etmişlerdir. Medineli Araplar, zamanla Yahudilerin bazı dinî ve sosyal pratiklerini benimsemiş ve bu unsurları kendi kültürel kodlarıyla sentezlemiştir. Hz. Peygamber, İslâm toplumunun inanç ve kimlik bakımından Yahudilerden de ayrışmasını sağlamak adına çeşitli emirler getirmiştir. Yahudilere muhalefet ilkesi, zaman içinde sistematiik bir yapıya kavuşmuş ve uygulama biçimleri netleşerek Müslüman kimliğinin inşasında önemli bir faktör hâline gelmiştir.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in tebliği, yalnızca bireysel bir inanç değişimini değil, aynı zamanda toplumsal, ahlâkî ve kültürel dönüşümü de hedefleyen kapsamlı bir süreci içermektedir. Müşriklerden ve Yahudilerden ayrışma ilkesi, bu sürecin önemli bir parçası olup, İslâm toplumunun bağımsız bir kimlik inşa etme sürecinin temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber'in sünneti doğrultusunda şekillenen bu ayrışma, zamanla İslâm toplumunun itikadî, ahlâkî ve sosyokültürel yapısının belirginleşmesini sağlamış ve Müslüman kimliğinin inşasında önemli bir ilke hâline gelmiştir.

Nebevî Sünnetin Kullandığı Üslup Çeşitleri

İslam dini, kendi mensuplarına özgün bir kimlik ve yaşam biçimi sunmak amacıyla, diğer din mensuplarına, özellikle de gayri müslimlere benzemekten kaçınmayı ve onlara muhalefet etmeyi teşvik eder. Bu bağlamda Peygamber Efendimiz'in uygulamalarında ve tavsiyelerinde bu prensip açıkça vurgulanmıştır. Nitekim Nebevî Sünnet, Müslümanları inanç, ibadet, giyim-kuşam, sosyal hayat ve ahlaki davranış gibi birçok konuda gayri müslimlerden ayrılmaya davet etmiş ve bunu çeşitli yöntemlerle sağlamıştır. Bu ayrışma, İslâm'ın bağımsızlığını ve Müslümanların şahsiyetini korumak adına son derece önemlidir. Bu temel prensibin hayata geçirilmesinde Nebevî Sünnet'in kullandığı en belirgin üslup ve yöntemlerden⁴ bazıları şunlardır:

1. Terhîb (Korkutmak)

Korkmak, çekinmek ve sakınmak anlamlarına gelen rehbet kökünden türeyen terhîb kavramı, dinî literatürde, dinin yanlış, kötü veya günah olarak nitelendirdiği söz ve davranışlardan insanları sakındırma ve uzaklaştırma amacını ifade eder.⁵

⁴ Nebevî üslup çeşitleri için ayrıca bk. Hasan Küçükosman, "Hz. Peygamber'e İsnad Edilen Müstehcen İçerikli Bir Rivayetin Tahlil Ve Tenkidi", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2022), 655-659.

⁵ Mehmet Görmez, "Tergîb ve Terhîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/508; Süleyman Uludağ, "Rağbet ve Rehbet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/408.

Terhîb terimi Kur'an'da doğrudan geçmemekle birlikte, rehbet kökünden türeyen çeşitli kelimeler, sözlük anlamlarıyla Kur'an-ı Kerîm'de yer almaktadır. Bu kelimeler, genellikle korku, çekinme ve sakınma gibi anlamları ifade eder ve farklı bağlamlarda kullanılır.⁶

Müminleri kötülüklerden sakındıran her âyetin, üslup açısından terhîb kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir. Kur'an-ı Kerîm'de terhîb üslubu, insanın kalbine tesir etmek, dinin temel prensiplerini, emir ve yasalarını zihnine nakşetmek ve bunların uygulanmasını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Aynı üsluba hadislerde de sıkça rastlanmaktadır. Resûl-i Ekrem'in kötülüklerden ve ahlâksızlıktan sakındırmak için söylediği hadislerde terhîb terimi doğrudan geçmemekle birlikte, bu amaca yönelik olarak daha çok rahebe kökünden türeyen kelimeler kullanılmıştır. Öte yandan, terhîbin müstakil bir ilim dalı hâline gelmesi daha sonraki dönemlere rastlasa da, sahâbe devrinden itibaren terhîb kavramının kullanıldığını gösteren rivâyetler⁷ ve yorumlar bulunmaktadır.⁸

Terhîb üslubu, İslam toplumunun ahlakî ve manevî yönünü muhafaza etmek, bireyleri yanlış inançlardan ve kötü davranışlardan korumak amacıyla kullanılan önemli bir yöntemdir. Hadis ve tefsir literatüründe bu kavramın çeşitli yönleriyle ele alındığı ve özellikle ahiret bilinci oluşturma noktasında güçlü bir etki bıraktığı anlaşılmaktadır.

Gayri müslimlere benzememe ve onlara muhalefet etme hususunda Nebvî Sünnetin kullandığı bu üslup iki şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1.1. Müslüman Olmayanların Davranışları ile İlâhî Cezalandırma Arasında Nedensellik İlişkisi Kurmak

Hız. Peygamber, ümmetine duyduğu derin şefkat ve merhamet sebebiyle, onların önceki toplulukların hatalarına düşmemesi için sürekli uyarılarda bulunmuş ve geçmiş kavimlerin helak olma nedenlerine dikkat çekmiştir. Tarih boyunca pek çok toplum, Allah'ın emirlerine karşı gelmeleri, adaleti ihlâl etmeleri, ahlaki yozlaşmaya kapılmaları ve hak ile batıl arasında ihtilafa düşmeleri gibi nedenlerle helak olmuştur. Hız. Peygamber, ümmetinin de benzer bir akıbete uğramaması için onlara geçmişten ders çıkarmalarını ve önceki toplulukların düştüğü hatalara düşmemelerini öğütlemiştir. O, sadece teorik bir öğreti sunmamış, bilakis somut örnekler vererek ümmetini bilinçlendirmiş ve onların doğru yolu takip etmeleri için çaba sarf etmiştir.

Bu bağlamda, Peygamber Efendimiz'in şu hadisi oldukça anlamlıdır: "Sizden öncekilerin helak oluş sebebi, ancak onların kitap hakkında ihtilafa düşmeleridir."⁹ Bu ifadeyle Rasûlullah, geçmiş ümmetlerin Allah'ın kendilerine gönderdiği ilahi vahyi doğru anlayıp yaşamaktansa, onun hakkında tartışmalara girerek hakikatten uzaklaştıklarını belirtmiştir. Kitap hakkındaki ihtilaf, yanlış yorumlar ve kişisel çıkarlar doğrultusunda dini hükümlerin tahrif edilmesine, hak ve adaletin göz ardı edilmesine ve neticede toplumun manevî çöküşüne sebep olmuştur. Peygamber Efendimiz, bu noktada ümmetine Kur'an'ın

⁶ Bk. Bakara, 2/40; Mâide 5/82; A'râf, 7/116, 154; Enfâl, 8/60; Tevbe, 9/31, 34; Nahl, 16/51; Enbiyâ, 21/90; Kasas, 28/32; Hadid, 57/27; Haşr, 59/13.

⁷ Bk. Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirin", 173-176; Mâlik, Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1406/1985), "Dahâyâ", 7-8; Tahâvî, Ahmed b. Muhammed, *Şerhu me'ânî'l-âsâr*, nşr. Muhammed Zühri en-Neccâr (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416/1996), 4/188.

⁸ Görmez, "Tergîb ve Terhîb", 40/508.

⁹ Müslim, "İlim", 2; İbn Mâce, "Mukaddime", 10; Ahmed, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978), 2/185, 192.

öğretilerine sıkı sıkıya bağlı kalmalarını ve kendi aralarında gereksiz ihtilaflara düşmemelerini tavsiye etmiştir.

Diğer bir hadisinde ise Hz. Peygamber, toplumdaki adaletin ihlâl edilmesinin helak sebebi olduğunu açıkça belirtmiştir: “Sizden öncekilerin helak oluşlarının sebebi, ancak onların toplumun alt tabakasında olanlara hadleri uygulamaları, üst tabakalarında olan şerefli kabul ettikleri kimselere uygulamayışlarıdır.”¹⁰ Burada, toplumsal adaletsizlik ve hukukun kişilere göre farklı uygulanması eleştirilmekte, adaletin ancak herkes için eşit bir şekilde sağlandığında gerçek anlamda var olabileceği vurgulanmaktadır. Önceki kavimler, sosyal statülerine göre insanlara farklı muamele etmiş, güçlü ve nüfuzlu olanları kayırırken, zayıf ve güçsüzleri cezalandırmıştır. Bu tür bir çifte standart, toplumun dengesini bozmuş ve sonunda onların helakine sebep olmuştur.

Hz. Peygamber, bu hadisleriyle ümmetine, adaletin önemini ve herkes için eşit uygulanması gerektiğini öğretmiş; geçmiş ümmetlerin helakine sebep olan bu tür yanlış uygulamalardan sakınmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, bir toplumun huzur ve istikrar içinde devam edebilmesi, adaletin her bireye eşit bir şekilde tatbik edilmesine bağlıdır. Aksi takdirde, zulüm ve haksızlık artar, toplumsal düzen bozulur ve neticede toplum çöküşe sürüklenir.

Bu hadisler, Hz. Peygamber’in ümmetine geçmiş topluluklardan ibret almalarını emrettiğini ve onların yanlış uygulamalarına muhalefet edilmesini teşvik ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Peygamber Efendimiz, sadece geçmişin hatalarını anlatmakla kalmamış, aynı zamanda ümmetinin bu tür hatalara düşmemesi için gerekli olan ahlaki ve hukuki ilkeleri de belirlemiştir. Onun bu uyarıları, yalnızca belirli bir tarihsel bağlamla sınırlı kalmayıp, tüm zamanlar için geçerli olan evrensel öğütler niteliğindedir.

Kur’ân ve hadis bağlamında incelendiğinde, geçmiş ümmetlerin helak sebeplerinin sadece birer tarihî olay değil, İslam ümmeti için ders alınması gereken ilahi uyarılar olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden Müslümanlar, vahyin rehberliğinde hareket etmeli, ihtilaf ve adaletsizlik gibi helak sebeplerinden kaçınmalı ve geçmiş toplumların düştüğü hatalardan ibret alarak ahlakî ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmelidir.

1.2. Gayri Müslimlere Benzeme Tehlikelisine Karşı Uyarıda Bulunmak

İslam düşüncesinde, inanç ve ibadet esaslarının muhafazası büyük bir öneme sahiptir. Çünkü İslam, yalnızca bireysel bir inanç sistemi değil, aynı zamanda Müslüman toplumun kimliğini belirleyen ve koruyan bir yaşam biçimidir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber’in, Müslümanların inanç ve ibadetlerinde safiyetini muhafaza etmeleri ve başka inanç sistemlerinin etkisinde kalmamaları adına yaptığı uyarılar dikkate değerdir. O, Müslüman toplumun kimliğini koruması için, özellikle câhiliye dönemine ait uygulamalardan ve diğer dinlerin ritüellerini taklit etmekten sakındıran pek çok uyarıda bulunmuştur. Bu, İslam’ın özgünlüğünü ve tevhid inancını muhafaza etmeye yönelik bir hassasiyetin ifadesidir.

Hadis literatüründe, ibadet biçimleri, sosyal gelenekler ve ahlaki tutumlar bağlamında farklı inanç gruplarına benzemekten kaçınılması gerektiğini belirten çeşitli rivâyetler yer almaktadır. Bu rivâyetler, Müslümanların, inanç ve ibadetlerinde özgün bir kimliğe sahip olmalarını teşvik etmekte ve yabancı etkilerden sakınmalarını öğütlemektedir. Nitekim Hz.

¹⁰ Buhârî, “Şehâdât”, 8, “Enbiyâ”, 54, “Fadâilu Ashâbi’n-Nebî”, 18, “Meğâzî”, 54, “Hudûd”, 11, 12, 14; Müslim, “Hudûd”, 8; Tirmizî, Muhammed b. İshâ, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, nşr. Sâlih b. Abdülâziz Âlu’s-Şeyh (Riyâd: Dâru’s-Selâm, 1420/1999), “Hudûd”, 6.

Peygamber, Müslümanların kendi inanç sistemleri içinde kalmaları gerektiğini vurgulayan pek çok hadis beyan etmiştir. Örneğin, bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “(Musibet sebebiyle) yanaklarına vuranlar, yakalarını yırtanlar ve câhiliye davasını güdenler bizden değildir.”¹¹ Bu hadis, özellikle yas sürecinde aşırılığa kaçan ve cahiliye döneminin geleneklerine bağlı kalan kimseleri eleştirmektedir. İslam dininde, ölçülü bir üzüntü ifadesine izin verilmekle birlikte, kontrolsüz bir şekilde kendine zarar vermek veya aşırı davranışlar sergilemek uygun görülmemektedir.

Benzer şekilde Hz. Peygamber başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Bizden olmayanlara benzemeye çalışanlar bizden değildir. Yahudilere de, Hristiyanlara da benzemeye çalışmayınız. Şüphesiz Yahudilerin selamlaşmaları parmaklarla işaret etmekle olur.”¹² Bu hadis, Müslümanların bilinçli bir şekilde kendi değerlerini korumalarını ve diğer inanç gruplarının ritüellerini benimsememelerini öğütlemektedir. Burada, Hz. Peygamber’in özellikle Yahudi ve Hristiyanlara benzemekten kaçınılmasını tavsiye etmesi, İslam’ın kendine özgü bir kimlik oluşturmaya yönelik bir hassasiyetin göstergesidir.

Hadislerde geçen bu uyarılar, İslam toplumunun inanç ve ibadet alanında özgünlüğünü koruma çabasının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Hz. Peygamber’in bu ifadeleri, İslam’ın safiyetini muhafaza etmeyi amaçlayan bir bilinç oluşturmaya hedeflemektedir. Burada asıl amaç, diğer dinlerin mensuplarına karşı bir düşmanlık değil, Müslümanların kendi inanç ve ibadetlerinde sağlam durmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla, İslam düşüncesinde, inanç esaslarının korunması kadar, ibadetlerde ve sosyal hayatta da bu özgünlüğün muhafaza edilmesi büyük bir hassasiyetle ele alınmıştır.

2. Açıkça Muhalefet Emri

Hz. Muhammed’in, Müslümanların kimliklerini korumaları ve İslam’ın inanç, ibadet ve yaşam biçimine uygun bir hayat sürmeleri adına gayrimüslimlere benzeme (teşebbüh) yasağı getirdiği bilinmektedir. Bu yasak, yalnızca bir şekil veya görünüm farklılığına indirgenmemiş, aynı zamanda içeriği itibarıyla onlara muhalefet etmeyi de içeren geniş bir anlam taşımaktadır. Müslümanların, dinî ve kültürel kimliklerini muhafaza etmeleri için kâfirlere muhalefet etmeleri, İslam’ın önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda, kâfirlere muhalefet etmek, yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda Allah ve Rasûlü’nün önemli emirleri arasında sayılmıştır. Müslümanların, gayrimüslim toplumların inanç (akide), ibadet, âdet, ahlâk anlayışı ya da dinî sembol niteliğindeki kıyafetleri açısından onlara benzemekten kaçınmaları gerektiği vurgulanmıştır. Bu durum, yalnızca dışsal bir farklılaşma değil, aynı zamanda Müslüman bireyin İslam’ın özüne uygun bir yaşam sürdürmesi anlamına gelmektedir. Böylece, Müslüman kimliği korunmuş, İslam toplumunun değerleri ve ibadetleri başkalaşıma uğramadan devam ettirilmiş olur.

Kur’ân-ı Kerim’de “muhalefet” kavramı çeşitli bağlamlarda zikredilmektedir. Örneğin, Hz. Şuayb’ın kavmine yönelik sözleri şu şekilde aktarılmıştır:

“Dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabbim tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size muhalefet etmek istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat

¹¹ Buhârî, “Cenâiz”, 35, 38, 39, “Menâkıb”, 8; Müslim, “İmân”, 165.

¹² Tirmizî, “İstîzân”, 7.

başarmam ancak Allah'ın yardımı ile. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim."¹³ Bu âyette, Hz. Şuayb'ın kavmine uymayı reddettiği ve Allah'ın emirlerine uygun olarak bir tavır sergilediği görülmektedir. Onun muhalefeti, yalnızca bir karşı çıkış değil, aynı zamanda doğruyu ve iyiliği savunma amacı taşımaktadır.

Bir diğer âyette ise müminlerin, Peygamber Efendimiz'e saygılı bir üslupla hitap etmeleri gerektiği ve ona karşı gelmenin tehlikeleri dile getirilmektedir: *"(Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar."*¹⁴ Bu âyette, Hz. Peygamber'in emirlerine muhalefet edenlerin ağır bir sonuçla karşılaşabilecekleri uyarısı yer almaktadır. Dolayısıyla, muhalefet kavramı burada bir karşı duruş ve asi bir tutum sergilemek anlamında kullanılmıştır.

Kur'an'da "muhalefet" anlamına gelen kelimeler genellikle **h-l-f** kökünden türemektedir. Bu kökten gelen kelimeler, bazen muhalif olmayı, bazen de bir şeyin yerine geçmeyi ifade etmektedir. Âyetlerde farklı bağlamlarda yer alan bu kelime, hem dini hem de toplumsal anlamlar içeren çeşitli kullanımlara sahiptir.¹⁵

Hadislerde de "muhalefet" kavramı, özellikle İslam toplumunun gayrimüslim topluluklardan ayrışmasını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Peygamber Efendimiz, Müslümanların Yahudilere ve müşriklere benzememesi için çeşitli uyarılarda bulunmuş ve farklı alanlarda muhalefet etmeyi teşvik etmiştir.

Allah Rasûlü'nün şu hadisinde, Yahudilere muhalefet edilmesi gerektiği açık bir şekilde ifade edilmiştir: *"Yahudilere muhalefet ediniz. Şüphesiz onlar ayakkabılarıyla da, mestleriyle de namaz kılmazlar."*¹⁶ Bu hadis, Müslümanların ibadet alışkanlıklarında Yahudilere benzememesi gerektiğine işaret etmektedir. Namaz kılarken mest veya ayakkabı giymeme hususu, ibadetin özgünlüğünü ve farklı bir kimlik oluşturmayı hedeflemektedir.

Başka bir hadisinde ise Peygamber Efendimiz, müşriklere muhalefet edilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Müşriklere muhalefet ediniz, sakallarınızı koyveriniz, bıyıklarınızı kesiniz."*¹⁷ Burada da dış görünüş açısından bir farklılık oluşturmanın önemi vurgulanmıştır. Müslümanların, müşrik toplumların alışkanlıklarını taklit etmemesi ve belirgin bir İslami kimlik taşımaları gerektiği ortaya konulmaktadır.

Hadislerde geçen "muhalefet" kelimesi, mufâale babında kullanılmış olup; birisinin yerine geçmek, uyum göstermemek ve farklı bir istikamette hareket etmek anlamlarına gelmektedir.¹⁸ Dolayısıyla, İslam toplumunun özgün kimliğini koruması için muhalefet

¹³ Hûd, 11/88.

¹⁴ Nûr, 24/63.

¹⁵ Bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-müfrehes li elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî (Concordance)* (Leiden: Mektebetü Brill, 1355/1936), 238-241; Mahmut Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lugatı* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1989), 172-173.

¹⁶ Ebû Dâvûd, "Salât", 88.

¹⁷ Buhârî, "Libâs", 64; ay. bk. "Libâs", 65; Müslim, "Taharet", 52-54. Hadisin farklı tarifleri ve lafızları için bk. Sarı, Necmi, *Hadislerde Teşebbüh Yasağı* (İzmir: Duvar Yayınları, 2024), 141, 622 ve 623 nolu dipnotlar.

¹⁸ Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc - Hüseyin Nassâr - Mustafa el-Hicâzî - Abdüsselâm Hârûn (Kuveyt: Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1406/1986), 23/275-276; Mütercim Âsim Efendi, *Kâmûsu'l-Muhîtt Tercümesi*, nşr. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 4/3688-3689.

ilkesi, sadece kılık-kıyafet veya ibadetlerde değil, düşünce yapısında, ahlaki tutumda ve sosyal hayatta da önemli bir ilke olarak öne çıkmaktadır.

Hız. Peygamber'in gayrimüslimlere benzeme yasağı, sadece şekli bir farklılık değil, aynı zamanda içerik olarak da onların inanç, ibadet ve yaşam tarzına muhalefet etmeyi içermektedir. Bu emir, Müslüman kimliğinin korunması, İslam toplumunun kendine özgü değerlerini muhafaza etmesi ve dini inançların safiyetinin bozulmaması amacıyla getirilmiştir. Kur'an ve hadislerde muhalefet kavramı, farklı bağlamlarda ele alınmış olup, Müslümanların hem dini hem de sosyal yaşamlarında bilinçli ve özgün bir duruş sergilemeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Bu çerçevede, muhalefet etmek sadece farklı olmak anlamına gelmemekte, aynı zamanda bir bilinç ve aidiyetin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Müslüman bireyin, İslam'ın değerleriyle şekillenmiş bir yaşam sürdürmesi ve gayrimüslimlerin inanç ve geleneklerinden etkilenmeden kendi dininin ilkelerine bağlı kalması, İslam toplumunun sürekliliği açısından önem arz etmektedir.

3. Gayri Müslimlerin Uygulamalarına Yönelik Soru Sormak

Peygamber Efendimiz, toplumların dinî ve kültürel uygulamalarını yakından takip eder, özellikle de Ehl-i Kitap ve müşriklerin inanç ve davranışlarını öğrenmek adına ashâbına bu konular hakkında sorular yöneltirdi. Onlardan aldığı cevaplar doğrultusunda, Müslümanların kimliklerini koruyarak bu topluluklara benzememeleri gerektiğini vurgular ve onları, farklı bir yol izlemeye teşvik ederdi. Bu muhalefet anlayışı, yalnızca şekli bir farklılık oluşturmak için değil, Müslümanların inanç ve ahlakî değerlerini muhafaza etmeleri ve İslam'ın kendine özgü kimliğini koruması amacıyla teşvik edilmiştir.

Bu duruma örnek olarak Peygamberimizin, Yahudilerin saç ve sakal boyama uygulamalarını öğrenmek istemesi gösterilebilir. Bir gün ashâbına Yahudilerin ağaran saçları konusunda nasıl bir uygulama izlediğini sormuş, onların da "Onlar saçlarının rengini değiştirmezler" şeklindeki cevabı üzerine, Müslümanlara "Öyleyse siz onlara muhalefet ediniz..."¹⁹ buyurarak, saç ve sakalların boyanmasını tavsiye etmiştir. Ancak bu boyamanın, özellikle siyah renkte olmaması gerektiğini de ayrıca belirtmiştir. Nitekim, Yahudilerin huzuruna girdiğinde onların sakallarının tamamen beyazlaştığını görmüş ve "Niçin bunun rengini değiştirmiyorsunuz?" diye sormuştur. Yahudilerin bu tür bir uygulamayı hoş karşılamadıkları ifade edilince, sahâbesine hitaben "Fakat siz rengini değiştiriniz, ancak siyaha boyamaktan kaçınınız"²⁰ diyerek Müslümanların farklı bir uygulama benimsemelerini istemiştir.

Rasûlullah'ın bu yönlendirmesini gören Ashâb-ı Kirâm, Müslümanların gayrimüslimlere benzememesi gerektiğini bir prensip olarak benimsemişlerdir. Onlar da Ehl-i Kitap ve diğer inanç mensuplarının âdetleri hakkında sorular sorarak, Rasûlullah'ın kendilerine yol göstermesini istemişlerdir. Nitekim bir hadiste, Peygamber Efendimizin Ensâr'dan bazı yaşlı kimselerin yanına gittiği ve onların da Ehl-i Kitap'ın giyim kuşamıyla ilgili bilgi vererek, "Ey Allah'ın Rasûlü, Ehl-i Kitap şalvar giyemez ve peştamal bağlamaz" dediklerini öğrenmekteyiz. Bunun üzerine Allah Rasûlü, "Şalvar giyiniz, peştamal bağlayınız ve Ehl-i

¹⁹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ' (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/339.

²⁰ Taberânî, Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-evsat*, nşr. Târik b. 'İvazullâh b. Muhammed - 'Abdulmuhsin el-Hüseynî (Kâhire: Dârü'l-Haremeyn, 1415/1995), I, 51 (No. 142).

Kitab'a muhalefet ediniz"²¹ buyurarak Müslümanların bu konularda farklı bir yol izlemelerini istemiştir.

Bu hadisler ve benzeri rivâyetler göstermektedir ki, Rasûlullah, Müslüman toplumun, diğer din mensuplarının belirgin kültürel ve dini alışkanlıklarını aynen taklit etmemesi gerektiğini önemle vurgulamış, onları kendilerine özgü bir kimlik geliştirmeye teşvik etmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, muhalefetin bilinçli ve hikmetli bir şekilde yapılmasıdır. Zira bu uygulamalar, İslam'ın temel esaslarına zarar veren bir öykünmeyi engellemek ve ümmetin kendine ait bir kimlik bilinci geliştirmesini sağlamak amacıyla teşvik edilmiştir.²²

4. Doğrudan Yasaklamak ve Uyarıda Bulunmak (Nehiy Yöntemi)

Hiz. Muhammed, Müslümanların inançlarını ve kimliklerini muhafaza etmelerine büyük önem vermiştir. Bu bağlamda, bireylerin hem inanç dünyasında hem de dış görünüşlerinde İslamî değerlere bağlı kalmaları gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle ibadetlerde ve günlük hayattaki tutum ve davranışlarda Müslümanların, gayrimüslimlerin dinî veya kültürel ritüellerine benzememesi gerektiğini ifade eden hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerde, Müslüman toplumunun kendine has bir kimlik geliştirmesi ve diğer inanç sistemlerine benzemekten kaçınması gerektiği öğütlenmiştir.

Bu çerçevede Hiz. Peygamber, ibadet vakitleri konusunda da Müslümanları uyarmış ve bazı vakitlerde namaz kılmamalarını tavsiye etmiştir. Rivâyetlerde özellikle güneşin doğuşu ve batışı sırasında namaz kılınmaması gerektiği belirtilmiştir. Bunun sebebi olarak, o dönemlerde putperest toplumların güneşe tapma âdetlerinin bulunması gösterilmektedir. "Güneşin doğuşu sırasında namaz kılmayınız. Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu arasında doğar ve her kâfir ona secde eder."²³ şeklindeki hadis, bu durumun örneklerinden biridir. Burada, İslam'ın, müşriklerin ibadet anlayışlarından ayrılmayı hedeflediği ve tevhid inancını koruma konusunda hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde, Hiz. Peygamber giyim kuşam konusunda da Müslümanların kendi kültürel ve dinî kimliklerine uygun bir tarz benimsemelerini istemiştir. Ashâb-ı Kirâm'dan nakledilen bazı rivâyetlerde, Hiz. Peygamber'in belirli giyim tarzlarını yasakladığı bildirilmiştir. Bu yasaklardan biri, Yahudilere ait olduğu belirtilen "iştimâlu's-sammâ" denilen giyim şeklidir. Bu tarz, kişinin bir örtüye ellerini ve ayaklarını tamamen sararak bürünmesi şeklinde tarif edilmiştir.²⁴ Bunun yasaklanma sebebi olarak, o dönemde Yahudilerin dini bir sembol olarak bu giyim şeklini kullanmaları veya hareket kabiliyetini kısıtlayan bir kıyafet olması gösterilebilir.

Bu hadislerden hareketle, Hiz. Peygamber'in Müslümanların kendilerine özgü bir kimlik inşa etmelerini teşvik ettiği ve kültürel-dinî anlamda başka inanç mensuplarına benzemekten kaçınmalarını öğütlediği görülmektedir. Bu durum, İslam'ın kendine has bir kimlik ve yaşam tarzı oluşturma amacının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

²¹ Ahmed, 5/264; Taberânî, Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebir*, nşr. Hamdi Abdülmecid es-Silefi (Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ys., ts.), 8/236-237, (No. 7924).

²² Mirza Tokpınar, 'Men Teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhum' Hadisi Üzerine Bir İnceleme, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/2 (2005), 87-89, 106-107.

²³ Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 294; Ebû Dâvûd, "Tatavvu'", 10; Nesâî, "Salât", 35; Ahmed, 4/111-112.

²⁴ Dârimî, Abdullah b. Abdurrahmân, *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyâd: Dâru'l-Muğni, 1421/2000), "Salat", 100; Ahmed, 2/503.

5. Müslüman Olmayanları Yermeye Üslubu

Genel olarak kâfirlerin yerilmesi, İslam dininin temel esaslarından biridir. Bu yaklaşım, kâfirlerin inanç ve uygulamalarının yanlışlığını açıkça ortaya koymayı ve Müslümanların onlara benzemekten kaçınmalarını amaçlar. Kâfirlere muhalefet etmek, onların yaşam tarzları, inançları ve geleneklerinden uzak durmak, İslam'ın kimliğini koruma ve kendi özgünlüğünü muhafaza etme gayretinin bir sonucudur.

İslam'ın temel kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet, Müslümanlara açıkça ve net bir biçimde bu konuda rehberlik etmektedir. Bu kaynaklarda, Müslümanların yaşamlarını şekillendiren ilkeler belirlenmiş ve cahiliye döneminin yanlış ve adaletsiz uygulamaları ortadan kaldırılmıştır.

Hz. Peygamber, İslam'ın cahiliye kültürü ve alışkanlıklarından kökten bir kopuş olduğunu vurgulayan önemli ifadeler kullanmıştır. Onun Veda Hutbesi'nde cahiliye döneminin yanlış uygulamalarının ortadan kaldırıldığını ifade eden şu sözleri bu kopuşu net olarak ortaya koyar: "Haberiniz olsun! Cahiliye dönemine ait her şey, ayaklarımın altındadır; kaldırılmıştır. Cahiliye döneminin kan davaları kaldırılmıştır. Cahiliye döneminin faizleri kaldırılmıştır..."²⁵

Burada Hz. Peygamber, cahiliye dönemine ait kan davaları ve faiz gibi toplumun huzurunu bozan, adaletsizliği besleyen geleneklerin kaldırıldığını ilan ederek, toplumun artık İslam'ın getirdiği adalet, hakkaniyet ve barış ilkelerine göre şekillenmesini istemiştir. Bu ifadelerle, Müslümanların sadece inanç olarak değil, toplumsal düzen ve ahlakî değerler açısından da cahiliye uygulamalarından tamamen sıyrılarak, İslam'ın prensiplerini hayatın her alanında hakim kılmaları gerektiği mesajı verilmiştir.

Kâfirlerin yerilmesi ve onlara muhalefet edilmesi prensibi, İslam'ın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde saf ve özgün kalmasını sağlayan temel unsurlardandır. Bu prensibe bağlılık, Müslüman toplumun kendi kimliğini koruması ve Kur'ân ve Sünnet çizgisinden ayrılmaması için vazgeçilmez bir gerekliliktir.

6. Kâfirlerin Kötü Hallerinden Haber Vermek

Hz. Peygamber, çeşitli hadislerinde, kâfirlerin ve özellikle Ehl-i Kitab'ın davranışları ve inançları hakkında uyarılarda bulunmuş, onların düşmüş oldukları olumsuz ve hatalı durumlardan Müslümanların uzak kalmalarını tavsiye etmiştir. Bu tür uyarılardaki temel maksat, İslam toplumunun kendi özgün kimliğini koruması ve başka milletlerin hatalarına düşmemesidir. Özellikle dinî konularda aşırılığa gidilmesi, ihtilafa düşülmesi ve birlik ruhunun zedelenmesi gibi sorunların Ehl-i Kitap toplumlarında görüldüğünü bildirmiş, Müslümanları da benzer sıkıntılara karşı uyarmıştır.

Bu bağlamda Peygamber Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Yahudiler yetmiş bir yahut yetmiş iki fırkaya bölündü, Hristiyanlar da yetmiş iki yahut yetmiş üç fırkaya bölündü. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri dışında hepsi ateştedir."²⁶ Bu hadisle Efendimiz, önceki ümmetlerin yaşadığı parçalanmayı ve ayrılığı örnek vererek Müslümanları uyanık olmaya davet etmekte, birlik ve beraberliği muhafaza

²⁵ Müslim, "Hac", 147; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 56; İbn Mâce, "Menâsik", 84.

²⁶ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 1; Tirmizî, "İman", 18; İbn Mâce, "Fiten", 17; Ahmed, 2/332.

etmeyi önemsemektedir. Böylece Müslümanların geçmişteki toplulukların hatalarından ders alıp, aynı yanlışlara düşmemeleri gerektiğine dikkat çekmektedir.

7. Gayri Müslimlere Beddua Etmek

Hız. Peygamber'in kâfirlere yönelik bedduaları, ilk bakışta doğrudan bir lanetleme olarak değerlendirilebilse de, aslında bu ifadeler, Müslümanlara karşı bir uyarı niteliği taşımaktadır. Yani, onun bu tür sözleri, sadece bir beddua olmanın ötesinde, inananlara küffârın yanlış davranışlarından sakınmaları gerektiğini hatırlatan bir ders mahiyetindedir. Bu bağlamda, Allah Rasûlü'nün şu hadisi önemli bir örnek teşkil eder: "Allah, Yahudilerle Hristiyanlara lanet etsin. Onlar, peygamberlerinin kabirlerini mescit edindiler."²⁷ Bu hadis, Yahudi ve Hristiyanların peygamberlerinin kabirlerine aşırı değer vererek onları birer ibadet mahalli hâline getirmeleri sebebiyle Allah'ın gazabına uğradıklarını belirtmektedir. Ancak bu lanet, sadece bir kınama değil, aynı zamanda Müslümanların da benzer bir hataya düşmemeleri için bir uyarıdır. Nitekim, Hız. Âişe (ö. 58/677), bu hadisten hareketle şu açıklamayı yapmıştır: "Onların yaptıklarının benzerini yapmaktan sakındırmak istemişti." Bu ifadeden de anlaşılmaktadır ki, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) bu sözleri, Müslümanları, Yahudi ve Hristiyanların dinî aşırılıklarına benzer tutum ve davranışlardan uzak durmaya teşvik etmektedir. Hız. Âişe'nin açıklaması, Allah Rasûlü'nün sözlerinin bağlamını netleştirmekte ve Müslümanların kabirleri kutsallaştırarak ibadete tahsis etmelerinin sakıncalı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu konuya ışık tutan bir başka hadis ise şöyledir: "Allah Yahudileri kahretsin. Onlara iç yağları haram kılındı; fakat onlar, bunları eriterek sattılar."²⁸ Bu hadiste, Yahudilerin dinî hükümleri çiğnemek için hileli yollara başvurdıklarına dikkat çekilmektedir. Allah, onlara iç yağı tüketmeyi haram kılmış, ancak onlar doğrudan tüketmek yerine eritip satarak bu yasağı dolaylı yoldan ihlal etmişlerdir. Bu olay, sadece Yahudilerin bir hatası olarak anlatılmamış, aynı zamanda Müslümanlara dini hükümleri kurnazca delmeye yönelik benzer tutumlardan kaçınmaları gerektiği mesajı verilmiştir. Bu hadis, dini emir ve yasakları tam bir teslimiyetle yerine getirme zorunluluğunu vurgulamakta ve inananların, Allah'ın hükümlerini samimiyetle uygulamaları gerektiğini hatırlatmaktadır.

Hız. Peygamber'in bu tür bedduaları, sadece bir lanet okuma niteliği taşımaktan ziyade, ümmetini yanlış inanç ve uygulamalardan sakındırma gayesi güden eğitici bir yön taşımaktadır. Onun bu tür ifadeleri, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve geçmiş ümmetlerin yaptığı hatalardan ders almalarını sağlamak amacıyla dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu hadisleri değerlendirirken, onların sadece zahîr anlamlarına odaklanmak yerine, içerdiği hikmetleri ve ahlakî mesajları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

8. Müslüman Olmayanlar Anılmaksızın Fiilî Muhalefet Üslubu

Hız. Muhammed, İslam'ı tebliğ ederken sadece sözlü anlatımla yetinmemiş, aynı zamanda fiilî uygulamalarla da insanlara mesaj vermiştir. Bu bağlamda, bazı durumlarda doğrudan bir yasaklama ya da eleştiri getirmeksizin, fiilî muhalefet (amelî muhalefet) yöntemiyle toplumsal ve dini uygulamalarda değişiklik yapmayı hedeflemiştir.

Bu yöntemin temel sebebi, ilgili fiilin müşrikler ya da kâfirler tarafından yaygın ve bilinen bir uygulama olmasıdır. Yani Hız. Peygamber, bir uygulamanın yanlış veya batıl olduğunu

²⁷ Buhârî, "Salât", 55; Müslim, "Mesâcid", 22; Nesâî, "Mesâcid", 13.

²⁸ Buhârî, "Buyû", 103, "Enbiyâ", 50; Müslim, "Müsâkât", 72.

göstermek için doğrudan onu yasaklamaktan ziyade, alternatif ve doğru bir uygulama sunarak dolaylı bir şekilde karşı çıkmıştır. Bu yöntemi benimsemesi, muhataplarının, özellikle de sahâbilerin, onun davranışlarından mesaj çıkararak yanlış olanı terk etmeleri ve doğru olana yönelmeleri açısından etkili olmuştur.

Nitekim Ashâb-ı Kirâm, Allah Rasûlü'nün bu tarz fiilî uygulamalarını dikkatle gözlemlemiş ve onun bir fiili bilinçli bir şekilde yerine getirdiğini ya da terk ettiğini anlayarak bundan bir mesaj çıkarmışlardır. Bunun bir örneği, İbn Abbâs'ın (ö. 68/687) şu sözüyle açıklık kazanmaktadır: *“Allah’a yemin ederim, Rasûlullah’ın Zilhicce ayında Âişe’ye umre yaptırmasının tek sebebi, bununla müşriklerin uygulamalarına son vermek istemesidir.”*²⁹

İbn Abbâs'ın bu sözü, Hz. Peygamber'in belirli bir zamanda umre yaptırmasının tesadüfî bir karar olmadığını, aksine bilinçli bir tercihe dayandığını göstermektedir. Zira müşrikler, belirli zaman dilimlerinde umre yapmayı meşru görmezlerdi. Hz. Peygamber ise Zilhicce ayında umre yaptırarak, bu yanlış anlayışı ortadan kaldırmayı ve umrenin belirli bir zamanla sınırlı olmadığını fiilî olarak göstermeyi amaçlamıştır.

Hz. Peygamber'in evlatlığı Zeyd b. Hârise'nin (ö. 8/629) boşadığı eşi Zeyneb bint Cahş (ö. 20/641) ile evlenmesi, onun fiilî muhalefet yöntemine başvurduğu örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in azatlı kölesi olup sonrasında evlat edinilmişti.³⁰ Nitekim evlatlık kurumu, İslâm öncesi Arap toplumunda biyolojik evlatla aynı statüde kabul ediliyor; evlat edinilen kişi evlat edinenin soy ismiyle anılıyor, mirastan pay alıyor, evlat edinenin ailesine mahrem sayılıyor ve onun boşadığı eşiyle evlenmek toplum nezdinde ağır bir ayıp, hatta haram olarak görülüyordu. Hz. Peygamber, bu köklü toplumsal kabule karşı fiilî bir müdahalede bulunmuş ve bu uygulamayı ortadan kaldırmıştır. Bu dönüşüm, doğrudan Ahzâb Suresi'nin 37. ayeti ile temellendirilmiştir. Söz konusu ayette şöyle buyrulmaktadır: *“Hani Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de kendisine nimet verdiğin kişiye: ‘Eşini yanında tut ve Allah’tan kork’ diyordun. İçinden ise Allah’ın açıklayacağı şeyi saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun. Oysa Allah, kendisinden çekimene daha layıktır. Zeyd onunla ilişkisini bitirince, Biz onu seninle evlendirdik ki, evlatlıkların eşleriyle ilişkileri kesildiğinde onlarla evlenme hususunda müminlere bir zorluk olmasın. Allah’ın emri mutlaka yerine gelecektir.”*³¹ Bu âyetin işaretiyle Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği bu evlilik, evlatlığın hukuki anlamda gerçek evlat gibi kabul edilmesini reddeden yeni bir anlayışın vahyî temelini oluşturmuştur. Zira İslâm'da nesebin korunması esas olup, soy karışıklığına sebep olabilecek her türlü uygulamanın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Evlat edinme ise sadece bir himaye ve merhamet ilişkisi doğurur; biyolojik nesep bağı oluşturmaz. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in Zeyneb bint Cahş ile evlenmesi, sıradan bir nikâh akdi olmanın ötesinde, câhiliye kültürüne karşı radikal bir karşı duruş ve kültürel dönüşümün somut bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

Bu örneklerden hareketle, Hz. Peygamber'in fiilî muhalefet yöntemi, sadece teorik bir karşı çıkış değil, aynı zamanda Müslümanları yanlış inanç ve uygulamalardan uzaklaştırmaya yönelik stratejik bir yöntem olarak değerlendirilmelidir. Onun bu tarz uygulamaları, Ashâb tarafından titizlikle takip edilmiş ve yorumlanmış, böylece İslam toplumunda sahih bir din anlayışı yerleşmiştir.

²⁹ Buhârî, “Hac”, 34; Müslim, “Hac”, 198; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 79; Nesâî, “Menâsik”, 77; Ahmed, 2/252.

³⁰ Bünyamin Erul, “Zeyd b. Hârise”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/319-320.

³¹ Ahzâb, 33/37.

9. Gayri Müslimlerden Ayır ve Farklı Olmaya Davet Etmek

İslam'ın temel hedeflerinden biri, mümin bireylerin kendilerine özgü bir kimlik ve şahsiyet geliştirmeleridir. Bu, yalnızca ibadet ve ahlakî değerlerle sınırlı kalmayıp, günlük yaşam pratiklerine, sosyal alışkanlıklara ve kültürel kimliğe de yansımaktadır. Allah Rasûlü, Müslümanları, diğer inanç mensuplarından farklı bir kimlik benimsemeye teşvik etmiş ve bu konuda çeşitli yönlendirmelerde bulunmuştur. O, müminlerin kendilerine has bir şahsiyet oluşturmalarını, başka inanç topluluklarına körü körüne benzemekten kaçınmalarını istemiştir. Bu doğrultuda, İslam ümmetinin bağımsız bir dini ve kültürel duruşa sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

Bu bağlamda, Allah Rasûlü'nün şu hadisi dikkat çekicidir: "Bizim tuttuğumuz oruç ile Ehl-i Kitap'ın oruç tutması arasındaki fark, sahur yemeği yemektir."³² Bu hadis, İslam'ın belirlediği ibadet esaslarının, diğer dinlerden ayrıran özgün yönlerini ortaya koymaktadır. Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde de oruç ibadeti bulunmakla birlikte,³³ İslam'da sahurun teşvik edilmesi, bu ibadeti diğerlerinden ayıran önemli bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Allah Rasûlü, Müslümanların ibadetlerinde farklı ve özgün bir çizgiye sahip olmasını arzu etmiş, sahur yemeğinin bir sünnet olarak benimsenmesini istemiştir.

Benzer şekilde, cenaze ve defin işlemlerinde de İslam'ın kendine özgü bir usul geliştirdiğini görmek mümkündür. Allah Rasûlü bu konuda şöyle buyurmuştur: "Mezar kazımında lahit şekli bizim içindir, şak (yarıp açmak) şekli ise bizden başkalarına aittir."³⁴ Bu hadis, Müslümanlara özgü defin geleneğinin diğer toplumların uygulamalarından ayrılması gerektiğine işaret etmektedir. Lahit yöntemi, kabir içine açılan yan oyuk sayesinde ölünün korunmasını sağlayan ve İslam toplumlarında yaygın olarak benimsenen bir defin şeklidir. Şak yöntemi ise toprağın doğrudan yarılması suretiyle kabir açılmasıdır ve farklı kültürlerde uygulanmaktadır. Allah Rasûlü, Müslümanların cenaze ve defin uygulamalarında da kendilerine has bir usul benimsemelerini istemiştir.

Bu hadisler, İslam'ın bireysel ve toplumsal hayatın her alanında Müslümanları bağımsız bir kimlik oluşturmaya yönlendirdiğini göstermektedir. İbadetlerde, kültürel alışkanlıklarda ve sosyal yaşamda farklı inanç gruplarına benzemekten kaçınmak, İslam'ın vurguladığı önemli ilkelerden biridir. Bu, yalnızca şekilsel bir ayrışma değil, aynı zamanda Müslümanların kendi değerlerine, prensiplerine ve ahlaki duruşlarına sahip çıkmaları gerektiğini ifade eden bir bilinçlenme sürecidir. Allah Rasûlü'nün bu yönlendirmeleri, ümmetin sağlam ve bağımsız bir İslamî kimlik inşa etmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Sonuç

Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in gayrimüslimlere benzememe ve onlara muhalefet etme hususundaki tutumu, Nebvî Sünnet'in kullandığı üslup çeşitleri çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular ışığında, Hz. Peygamber'in, tevhid inancının ve İslâmî kimliğin korunması amacıyla müşriklere ve Ehl-i Kitaba muhalefet etmeyi teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Bu muhalefet, sadece inanç boyutuyla sınırlı kalmamış; ibadetler, ahlâkî ilkeler, günlük yaşantı ve sosyal alışkanlıklar gibi birçok alana sirayet etmiştir.

³² Müslim, "Sıyâm", 46; Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 15; Tirmizî, "Sıyâm", 17; Nesâî, "Sıyâm", 27.

³³ Tâhirî'l-Mevlevî, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, nşr. Abdullah Işıklar (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1963), 104-105.

³⁴ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 59, 61; Tirmizî, "Cenâiz", 53; Nesâî, "Cenâiz", 85; İbn Mâce, "Cenâiz", 39.

Hız. Peygamber, peygamberlikle görevlendirildiği andan itibaren, İslâm'ın getirdiği inanç ve ahlâkî ilkeler doğrultusunda, câhiliye adetlerine ve gayrimüslim toplulukların dinî uygulamalarına karşı farklı bir duruş sergilemiştir. Ancak bu muhalefetin bir metot çerçevesinde belirginlik kazanması, Medine döneminde gerçekleşmiştir. Bu süreçte Müslümanlar, farklı dinî ve kültürel gruplarla daha yakın bir temas hâlinde bulunmuş ve özellikle Yahudiler ile olan etkileşim, muhalefet ilkesinin detaylarını belirginleştirmiştir.

Çalışmada, Nebevî Sünnet'in bu muhalefeti sağlamak için kullandığı çeşitli üslup ve yöntemler tespit edilmiştir. Bunlardan ilki terhîb (korkutma) üslubudur. Bu üslup, Müslümanların gayrimüslimlere benzemekten sakınmaları için korkutucu ifadeler içeren uyarılar şeklinde tezahür etmiştir. Kur'ân'da doğrudan terhîb kavramı geçmemekle birlikte, benzer anlamlara gelen kelimelerin farklı bağlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Hadislerde ise terhîb içeren ifadeler, Müslümanları yanlış tutum ve davranışlardan sakındırma amacı taşımaktadır.

Hız. Peygamber, gayrimüslimlerin geçmişte işledikleri hatalardan ders alınmasını teşvik etmiş ve kâfirlerin helak sebeplerini açıklamak suretiyle onları model almanın sakıncalarına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, kâfirlere benzeme tehlikesine karşı doğrudan uyarılarda bulunarak, Müslüman toplumun inanç ve ibadet kimliğini korumayı amaçlamıştır. İslâmî kimliğin korunması bağlamında, ibadetlerde, giyim kuşamda, sosyal alışkanlıklarda ve ahlâkî tutumlarda kâfirlerden farklılaşmak esas alınmıştır.

Hız. Peygamber'in bu konudaki yaklaşımı sadece uyarılarla sınırlı kalmamış, muhalefet etmeyi doğrudan emreden ifadeler de hadis literatüründe yer almıştır. Örneğin, Yahudi ve Hristiyanlara muhalefet etmeyi emreden hadislerde, Müslümanların sakal-bıyık düzenlemelerinden ibadet uygulamalarına kadar farklı konularda farklılaşmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Diğer bir yöntem olarak kâfirlerin davranışlarına dair soru sormak ve onların uygulamaları hakkında bilgi edinmek suretiyle Müslümanların onlara benzemekten sakındırılması da Nebevî metotlar arasında yer almaktadır. Hız. Peygamber'in, Yahudilerin yaşlanmış saçlarını boyamamalarını öğrenmesi üzerine, Müslümanlara saçlarını boyamalarını tavsiye etmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda, Müslümanların da Hız. Peygamber'e gayrimüslimlerin uygulamaları hakkında sorular sorduğu ve böylece farklılaşmaya dair yeni emirlerin şekillendiği görülmektedir.

Hız. Peygamber'in muhalefet ilkesi bağlamında en açık ifadeleri, doğrudan yasaklayıcı hadisler içermektedir. Örneğin, güneş doğarken namaz kılmayı yasaklaması, bunun sebebini ise güneşin doğuşunun kâfirler tarafından ibadet için kullanılmasıyla açıklaması, bu yöntemin en somut örneklerinden biridir. Aynı şekilde, belirli giyim tarzlarının yasaklanması da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Gayrimüslimlere muhalefetin bir diğer boyutu da kâfirlerin yerilmesi ve onların kötü hâllerinden bahsedilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Hız. Peygamber, câhiliye dönemine ait uygulamaların geçersiz kılındığını ve İslâm'ın bu tür geleneklerden arınmış bir din olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Örneğin, câhiliye kan davalarının ve faiz anlayışının ortadan kaldırılması, bu bağlamda zikredilebilir. Ayrıca, geçmiş ümmetlerin bölünmüşlüğü ve sapkınlıklarına dair rivâyetler de Müslümanları benzer hatalara düşmekten sakındırmayı amaçlamaktadır.

Son olarak, Hz. Peygamber'in fiilî olarak muhalefet ettiği ve Müslümanlara da bunu telkin ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, doğrudan kâfirleri anmadan da muhalefet edici bir tavır benimsemiş, onların uygulamalarına bilinçli bir karşı duruş sergilemiştir. Ashâb-ı Kirâm da bu tutumu örnek alarak, dinî ve kültürel kimliklerini koruma noktasında hassasiyet göstermiştir.

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in gayrimüslimlere muhalefet etme konusundaki uygulamaları, İslâm'ın kimlik inşasına dair önemli bir ilke olarak değerlendirilmelidir. Bu muhalefet, sadece zahirî şekillerle sınırlı kalmamakta, Müslümanların inanç, ibadet, ahlâk ve sosyal yaşamlarını da kapsamaktadır. Hz. Peygamber'in bu konudaki yaklaşımı, Müslüman toplumun bağımsız ve özgün bir karakter kazanmasını hedeflemiş, İslâmî kimliğin korunması için çeşitli üslup ve yöntemler geliştirilmiştir.

Günümüz Müslümanları açısından da bu ilkenin doğru anlaşılması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır. Ancak, muhalefetin şekilsel bir farklılaşma ile sınırlı kalmaması, özsel bir bilinç ve İslâmî değerlerin muhafazasıyla desteklenmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in sünneti, Müslümanların hem bireysel hem de toplumsal kimliklerini muhafaza etmeleri açısından temel bir referans noktası olmayı sürdürmektedir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu çalışma Yrd. Doç. Dr. Hasan Cirit danışmanlığında 15.06.2010 tarihinde tamamladığımız Hadislerde Teşebbüh Yasağı başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* This article is extracted from my master thesis entitled “The Prohibition of Imitating Non-Muslims in the Prophetic Traditions”, supervised by Assistant Professor Hasan Cirit (Master's Thesis, Marmara University, Istanbul/Turkey, 2010). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1398/1978.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil el-Buhârî. *Sahîhu'l-Buhârî*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Çanga, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim Lugatı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1989.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân ed- Dârimî. *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Muğnî, 1421/2000.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Hârîse". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/319-320. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Görmez, Mehmet. "Tergîb ve Terhîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/508-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ'. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990.

Küçükosman, Hasan. "Hz. Peygamber'e İsnad Edilen Müstehcen İçerikli Bir Rivayetin Tahlil Ve Tenkidi". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2022), 653-688.

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta'*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-'Arabî, 1406/1985.

Muhammed Fuâd Abdülbâkî. *el-Mu'cemu'l-müfrehes li elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî (Concordance)*. 8 Cilt. Leiden: Mektebetü Brill, 1355/1936.

Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Mütercim Âsım Efendi. *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi (el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît)*. nşr. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî. *es-Sünenü's-süğrâ*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Sarı, Necmi. *Hadislerde Teşebbüh Yasağı*. Marmara Üniversitesi, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Sarı, Necmi. *Hadislerde Teşebbüh Yasağı*. İzmir: Duvar Yayınları, 2024. <https://www.duvar yayinlari.com/icerik/e-kitaplar/hadislerde-tesebbuh-yasagi-doc-dr-necmi-sari-isbn-978-625-5530-82-0>.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. nşr. Hamdî

Abdülmeccid es-Silefi. 25 Cilt. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ys., ts.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî. *el-Mu'cemu'l-evsat*. nşr. Târik b. 'Ivazullâh b. Muhammed - 'Abdulmuhsin el-Hüseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî. *Şerhu me'âni'l-âsâr*. nşr. Muhammed Zührî en-Neccâr. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1996.

Tâhirü'l-Mevlevî. *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*. nşr. Abdullah Işıklar. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1963.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ et- Tirmizî. *el-Câmi'u's-sahîh*. (*Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte* içinde). nşr. Sâlih b. Abdülazîz Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Tokpınar, Mirza. 'Men Teşebbehe bi-kaymin fe-hüve minhüm' Hadisi Üzerine Bir İnceleme. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/2 (2005), 85-109.

Uludağ, Süleyman. "Rağbet ve Rehbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/408-409. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed ez-Zebîdî. *Tâcü'l-ürûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc - Hüseyin Nassâr - Mustafa el-Hicâzî - Abdüsselâm Hârûn. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1406/1986